

Var tog leken vägen?

Av fil dr Ingrid Sandén, 2018

Beteendeforskare från europeiska universitet samlades 2008 i Istanbul för att delge varandra kunskaper och erfarenheter om hur barns och ungas självbild skulle kunna stärkas och hur deras medborgarskap i det nya Europa skulle kunna upplevas tryggt och självklart för dem. Konferensen var den tionde under rubriken Childrens Identity and Citizenship in Europe. CiCe.

Kan leken komma med viktiga bidrag när barn och unga ska förberedas för mångsidiga, flerfaldiga identiteter och medborgarskap. Jag tror det. Om detta föreläste jag i Istanbul 2008.

Mitt bidrag till konferensen *Play, Identity and Inclusion*, om lekarbetsmetoden, togs emot med stort intresse. Tio år har gått sedan konferensen hölls i Istanbul. Under dessa tio år har intresset för lekarbetsmetoden svalnat i Sverige. Många skolledare har satsat mer på lästräning och matematik än på lek, vilket tyvärr hämmat många barns intellektuella utveckling.

I en artikel i Svenska Dagbladet den 30 jan 2018 skriver Martin Ingvar att barns lägre IQ har att göra med deras bundenhet till skärmar i Ipads och mobiltelefoner. En anledning till att intelligensen sjunker i Sverige menar Martin Ingvar kan vara att det leks för lite idag. Jag tror att han har rätt, men att inte bara deras IQ blir lidande utan också deras känslomässiga utveckling. Framför skärmar sitter barnet och blir talat *till*. Något verkligt möte äger inte rum. Mening och egen kreativitet utvecklas inte. All mening har ett socialt ursprung. I en lek där två barn är ense om betydelsen i ett speciellt agerande, där utvecklas fantasilekar och rollekar. Och de lekarna är grundläggande för tänkandet.

Rollekar och fantasilekar kräver att barnen lyssnar på varandra. Det är inte en som bestämmer. Bådas idéer förverkligas. De kommer överens. I social lek finns tre grundläggande regler: *samförstånd*, *ömsesidighet* och *turtagning* (Garvey, 1976).

Samförstånd innebär att båda är överens om vad de ska leka.

Ömsesidighet innebär att man lyssnar på varandras förslag och kan rätta sig efter dem.

Turtagning innebär att barnen växelvis har initiativet.

Hur börjar det? Leken är ett symbolspråk som inte utvecklas av sig självt. I den allra första dyaden, på skötbordet tex. börjar lekförmågan gro. När vårdaren skojar med babyn. Blåser på magen, hukar sig ned och tittar fram med ett "tittut", som kan upprepas om och omigen. Barnet njuter och börjar skratta. Här föds ett litet under. Men alla barn får av olika skäl inte uppleva denna start.

Under en period arbetade jag med barn och lek på en kvinnojour. En dag när jag hade småbarnslek med en flicka på ett år och några månader, satt mamman på en stol i rummet och tittade på. Jag hade bett henne göra det. Flickan hade inte visat något intresse för de mjukisdjur och bollar jag tagit fram vid våra två första lekstunder. Nu den tredje gången hade jag i förväg blåst upp några ballonger. Lilla E, som vi kan kalla henne satt stilla på det mjuka röda täcket, som personalen tagit fram. Hon verkade ointresserad, såväl av mig som av

sakerna runt henne. Jag puffade försiktigt en av ballongerna mot flickan, som då tittade på mig. Samma sak med den andra ballongen. Men när den tredje ballongen kom emot henne sträckte hon fram händerna mot den och den kom tillbaka till mig. Jag puffade tillbaka hon stoppade den och den kom till mig. Resten av lekstunden puffade hon ballongerna mot mig. Och hon började skratta!

Då tänkte jag på Kerstin Gildebrand, som lärt mig lekarbetsmetoden. Hon sa:

- När turtagningen kommit igång, då har undret skett.

Det kändes faktiskt så för mig, som ett under. Och när mamman sedan berättade för mig att hon aldrig förr hade hört sin dotter skratta förrän där i rummet med ballongerna, då stod det klart för mig att Gildebrand hade rätt, när hon sa att vi kan stimulera barns förmåga till turtagning och därigenom skänka dem fröet till lekförmåga.

Lekarbete – Ett specialpedagogiskt arbetssätt

När barn kommer upp i förskoleåldern kan lekarbete vara ett sätt att hjälpa lekoskickliga barn in i leken. Den forskning som gjorts om lekarbete visar att barn efter en tid i lekarbete blir intresserade av lek med andra barn. Bort från ensamhet. Bort från att vara åskådare. In i gemenskap med andra. Och en högre koncentration på lärande.

Sedan 1976, har lekarbete använts som en specialpedagogisk metod i förskolor och skolor. Kerstin Gildebrand var högskolelektor i pedagogik vid speciallärarutbildningen vid Umeå universitet när hon i samarbete med lektor Gunhild Westman introducerade lekarbete. Anledningen var att lärarkandidaterna klagade över att barnen de mötte hade mycket svårt att koncentrera sig på skolarbete. ”De verkar bara kunna koncentrera sig, när de leker”, kommenterade kandidaterna.

”Låt oss då utgå från det”, var Gildebrands svar. Så föddes lekarbetsmetoden.

Lekarbete går i korthet ut på, att barn som är så bekymrade att de har svårt att ägna sig åt något, lämnar sin klass och skolarbetet någon gång i veckan och går med sin speciallärare till ett enskilt rum för att leka där, under villkor, som barnet, inom vissa ramar, själv bestämmer (Gildebrand, 1984, s. 9)

Min innerliga önskan är att vi i vuxensamhället ger barnen leken tillbaka. De har rätt till den! Och det är vi vuxna som måste ge dem redskapen!

Schiller (1795) uttryckte lekens betydelse så här:

Man plays only when he is in the full sense of the word a Man, and he is only wholly Man when he is playing (ibid, s. 80).

Människan leker endast, när hon är helt och fullt människa, och hon är endast helt och fullt människa när hon leker. (Min översättning).